

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Філологічний факультет

Кафедра української мови

ЗАТВЕРДЖЕНО НА ЗАСІДАННІ КАФЕДРИ

Завідувач кафедри

 / З. О. Митяй

(протокол № 1 від 30.08.2021 р.)

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«УКРАЇНСЬКА ДІАЛЕКТОЛОГІЯ З ДІАЛЕКТОЛОГІЧНОЮ ПРАКТИКОЮ»

для здобувачів вищої освіти

Рівень вищої освіти: бакалавр

Галузь знань: 01 Освіта

(шифр і назва галузі)

Спеціальність: 014.01 Середня освіта. Українська мова і література

(шифр і назва спеціальності)

Освітня програма: Середня освіта. Українська мова і література.

Англійська мова і література

Мелітополь, 2021

Розробники: В. М. Пачева, доцент кафедри української мови, кандидат
філологічних наук, доцент

ПОГОДЖЕНО:

Гарант освітньої програми

(підпис)

О. В. Коваль

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Ступінь вищої освіти, галузь знань, спеціальність, спеціалізація	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 6	Рівень вищої освіти: Бакалавр	Обов'язкова	
Блоків* – 2 у тому числі: курсозна робота – «-» навчальна практика – «+»	Галузь знань: 01Освіта	Рік підготовки:	
		2-й	2-й
	Спеціальність: 014.01 Середня освіта. Українська мова і література	Семестр	
Загальна кількість годин – 180		4-й	4-й
		Лекції	
		20 год.	
	Освітня програма: Середня освіта. Українська мова і література. Англійська мова і література	Практичні, семінарські	
		38 год.	
		Лабораторні	
		-	-
		Навчальна практика**	
		90 год.	-
		Самостійна робота	
Тижневих годин – 3; тижневих годин на навчальну практику – 45		32 год.	

		Вид контролю: экзамен
--	--	------------------------------

2. Мета навчальної дисципліни

Метою дисципліни є: формування у здобувачів вищої освіти системи знань з української діалектології, вироблення умінь і навичок розрізняти діалектні явища, розуміти й аналізувати діалектні тексти.

3. Перелік компетентностей, які набуваються під час опанування дисципліною:

ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі філологічної освіти, що передбачає застосування певних теорій та методів мовознавчої та літературознавчої, а також педагогічної наук і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

ЗК 9. Здатність бути комунікабельним, ініціативним, відповідальним, злагоджено працювати в колективі.

ЗК 10. Здатність до вивчення індивідуально-психологічних особливостей особистості з метою гармонізації психічного функціонування: засвоєння сучасних психологічних діагностичних методів.

ЗК 11. Здатність до діяльності щодо оздоровлення себе і своїх вихованців; позитивного ставлення до здорового способу життя: активної і свідомої пропагандо-просвітницької діяльності, спрямованої на передачу знань, прищеплення умінь і навичок раціональної організації життєдіяльності; здатність нести особисту соціальну та правову відповідальність за прийняті рішення щодо вибору стратегії поведінки у суспільстві стосовно збереження свого здоров'я та здоров'я інших.

4. Результати навчання:

ПРН 33. Забезпечує охорону життя й здоров'я учнів у навчально-виховному процесі та позаурочній діяльності.

5. Програма навчальної дисципліни

Модуль 1. Українська діалектологія

Блок I. Система і структура українських діалектів

Вступ. Діалектологія як наука і навчальна дисципліна.

Тема 1. Історія української діалектології.

Тема 2. Методи дослідження територіальних діалектів.

Тема 3. Класифікація українських діалектів.

Тема 4. Діалектні групи і говори української мови.

Блок II. Особливості українських діалектів

Тема 5. Фонетичні особливості українських діалектів.

Тема 6. Морфологічні особливості українських діалектів.

Тема 7. Синтаксичні особливості українських діалектів.

Тема 8. Особливості українських діалектів на рівні лексики і фразеології.

Модуль 2. Діалектологічна практика

Тема 9. Новітні підходи до актуальних завдань практики.

Тема 10. Джерела та їх роль у дослідженні територіальних діалектів.

Тема 11. Основні вимоги до роботи в діалектному середовищі та до використання інноваційних засобів.

Тема 12. Основні етапи навчальної діалектологічної практики.

Тема 13. Вимоги до оформлення звітної документації та до захисту звітів.

6. Структура навчальної дисципліни

Назви блоків і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усьог о	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	с	л а б	і н д	с.р		л	с	ла б	ін д	с.р
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1. Українська діалектологія												
Блок I. Система і структура українських діалектів												
Вступ. Діалектологія як наука і навчальна дисципліна	6	2	2			2						
Історія української діалектології	12	2	6			4						
Методи дослідження територіальних діалектів	8	2	2			4						
Класифікація українських діалектів	8	2	2			4						
Діалектні групи і говори української мови	14	4	6			4						
Блок II. Особливості українських діалектів												
Фонетичні особливості українських діалектів	12	2	6			4						
Морфологічні особливості українських діалектів	12	2	6			4						
Синтаксичні особливості	10	2	4			4						

українських діалектів												
Особливості українських діалектів на рівні лексики і фразеології	8	2	4			2						
Разом за модулем 1:	90	20	38			32						
Модуль 2. Діалектологічна практика												
Новітні підходи до актуальних завдань практики	10					10						
Джерела та їх роль у дослідженні територіальних діалектів	20					20						
Основні вимоги до роботи в діалектному середовищі та до використання інноваційних засобів	20					20						
Основні етапи навчальної діалектологічної практики	20					20						
Вимоги до оформлення звітної документації та до захисту звітів	20					20						
Разом за модулем 2:	90					90						
Усього годин:	180	20	38			122						

7. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми та питання, що вивчаються	Кількість годин
1.	<p>Вступ. Діалектологія як наука і навчальна дисципліна Діалектологія, її об'єкт і завдання. Методологічна основа і структура курсу української діалектології. Зв'язок діалектології з іншими науками та її значення.</p>	2
2.	<p>Історія української діалектології Перші спроби вивчення українських діалектів. Вивчення українських говорів у кінці XIX – на початку XX ст.</p>	2
3.	<p>Методи дослідження територіальних діалектів Джерела вивчення діалектів. Методи збирання діалектного матеріалу та програми для збирання діалектних матеріалів.</p>	2
4.	<p>Класифікація українських діалектів Територіальна диференціація української мови. Класифікація українських діалектів за генетичною ознакою.</p>	2
5.	<p>Діалектні групи і говори української мови Межі поширення, склад та найтипівіші ознаки північного наріччя. Межі поширення, склад та найтипівіші ознаки південно-західного наріччя.</p>	4
6.	<p>Фонетичні особливості українських діалектів Загальна характеристика українського діалектного вокалізму. Звукова реалізація голосних в українських діалектах. Гіперичні явища в українському діалектному вокалізмі.</p>	2
7.	<p>Морфологічні особливості українських діалектів Різновиди морфологічних діалектних відмінностей. Іменник. Діалектні відмінності в категорії роду та числа іменника.</p>	2
8.	<p>Синтаксичні особливості українських діалектів Протиставлення говірок на синтаксичному рівні. Типи відмінностей у синтаксисі української діалектної мови.</p>	2

	Діалектні відмінності в словосполученні.	
9.	Особливості українських діалектів на рівні лексики і фразеології Основні діалектні відмінності у лексиці та фразеології української мови. Групи діалектної лексики з погляду її походження.	2
	Разом:	20

8. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми та питання, що вивчаються	Форми контролю	Кількість годин
1	Вступ. Діалектологія як наука і навчальна дисципліна 1. Об'єкт, предмет і завдання діалектології. 2. Зв'язок діалектології з іншими науками та її значення.	поточний, контроль за самостійною роботою (співбесіда), тестовий (усний)	2
2	Історія української діалектології 1. Перші спроби вивчення українських діалектів (друга половина XVIII-перша половина XIX ст.): а) праці О. Шафонського, О. Павловського, І. С. Орлая, М. Лучкая; б) наукові підходи до вивчення українських діалектів у працях М. О. Максимовича, І. Вагилевича та Я. Головацького. 2. Вивчення українських говорів у кінці XIX – на початку XX ст.: а) праці І. І. Срезневського, О. О. Потебні, К. П. Михальчука, П. Г. Житецького, О. І. Соболевського, О. О. Шахматова, А. Ю. Кримського та ін. 3. Проблема групування говорів української мови у 30-80 рр. XX ст.: а) праці В. М. Ганцова, М. Ф. Сулими, І. Зілинського, Ф. Т. Жилка, А. А. Москаленка, М. Ф. Наконечно, Й. О. Дзензелівського, С. П. Бевзенка та ін. б) програми для збирання матеріалів до	поточний, тестовий (усний), контроль за результатами самостійної роботи (колоквиум)	6

	“Діалектологічного атласу української мови”.		
3	<p>Методи дослідження територіальних діалектів</p> <p>1. Джерела вивчення діалектів: а) усна розмовна мова (діалектні тексти); б) діалектні словники і тексти різних жанрів; в) діалектологічні атласи, етнографічні і фольклорні матеріали.</p> <p>2. Фонетична транскрипція з погляду її використання у діалектології.</p> <p>3. Методи збирання діалектного матеріалу: а) анкетний; б) експедиційний; в) стаціонарний; г) дистанційний.</p> <p>4. Програми для збирання діалектних матеріалів.</p>	поточний, усне опитування, тестовий (усний)	2
4	<p>Класифікація українських діалектів</p> <p>1. Територіальна диференціація української мови: а) поліська (північноукраїнська) діалектна група; б) південно-західна діалектна група; в) південно-східна діалектна група.</p> <p>2. Класифікація українських діалектів за генетичною ознакою: а) давні (старожитні) діалекти; б) новостворені діалекти.</p>	поточний, контроль за самотійною роботою (індивідуальна співбесіда), тестовий (усний)	2
5	<p>Діалектні групи і говори української мови</p> <p>1. Межі поширення та склад північного наріччя:</p> <p>а) найтипівші ознаки північного наріччя;</p> <p>б) лівобережнополіський говір;</p> <p>в) правобережнополіський говір;</p> <p>г) волинсько-поліський говір;</p> <p>г) перехідні говірки.</p> <p>2. Межі поширення та склад південно-західного наріччя:</p> <p>а) найтипівші ознаки південно-західного наріччя;</p> <p>б) волинсько-подільська група говорів, південноволинські говірки;</p> <p>в) подільські говірки;</p> <p>г) галицько-буковинська група говорів, наддністрянські говірки;</p> <p>г) покутсько-буковинські (надпрутські) говірки;</p> <p>д) східнокарпатські (гуцульські) говірки;</p>	поточний, контроль за самотійною роботою (колоквіум), усне опитування, письмовий періодичний (періодична контрольна робота №1)	6

	<p>е) надсянські говірки; є) карпатська група говорів; ж) середньозакарпатські (закарпатські) говірки; з) західнокарпатські (лемківські) говірки.</p>		
6	<p>Фонетичні особливості українських діалектів. 1. Загальна характеристика українського діалектного вокалізму. 2. Структура і типи наголошеного і ненаголошеного вокалізму. 3. Гіперичні явища в українському діалектному вокалізмі. 4. Вокалізм південно-східного наріччя. 5. Вокалізм південно-західного наріччя. 6. Вокалізм північного наріччя.</p>	<p>поточний, тестовий (усний), усне опитування, практична перевірка (діалектний текст)</p>	6
7	<p>Морфологічні особливості українських діалектів 1. Різновиди морфологічних відмінностей у системі частин мови. 2. Іменники. Відмінності в категорії роду. 3. Відмінювання іменників: а) I відміни; б) II відміни; в) III відміни; г) IV відміни. 4. Прикметник. Відмінювання прикметників.</p>	<p>поточний, усне опитування, практична перевірка (діалектний текст), контроль за самостійною роботою (конспект)</p>	6
8	<p>Синтаксичні особливості українських діалектів 1. Відмінності у синтаксичній організації діалектного мовлення. 2. Діалектні особливості у використанні відмінкових форм та в утворенні словосполучень. 3. Локальні відмінності в інтонаційно-ритмічній організації словосполучень і речень.</p>	<p>поточний, практична перевірка (діалектний текст), контроль за самостійною роботою (співбесіда)</p>	4
9	<p>Особливості українських діалектів на рівні лексики і фразеології 1. Основні типи діалектної лексики за походженням: лексичні архаїзми та їх джерела; лексика спільнослов'янського походження; лексичні інновації, їх місце в лексиці говорів та джерела виникнення. 2. Іншомовні слова та їхнє місце у</p>	<p>поточний, усне опитування, тестовий (усний), письмовий періодичний (періодична</p>	4

	діалектній лексиці. 3. Вузькодіалектні запозичення з різних мов: полонізми, словакізми, мадяризи, молдаванізми-румунізми, германізми, тюркізми.	контрольна робота №2)	
	Разом:		38

9. Теми для самостійного опрацювання

№ з/п	Теми і перелік питань, що винесені на самостійне вивчення
1.	Вступ. Діалектологія як наука і навчальна дисципліна Літературна мова та діалектна мова: а) поняття про загальнонародну мову; б) літературна мова у сучасному розумінні та розуміння літературної мови у процесі історичного розвитку мови; в) питання про основу сучасної літературної мови; г) поняття про діалектну мову, норма літературної мови та діалектна норма. Діалект як форма існування національної мови: а) поняття про національну мову; б) проміжні утворення між формами існування національної мови; в) діалектна мова, територіальні різновиди діалектної мови- говірка, говір, діалект, наріччя.
2.	Історія української діалектології Стан української діалектології наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.: а) наукове вивчення лексики української діалектної мови; б) фразеологія української діалектної мови у дослідженнях учених; в) праці, присвячені фонології і фонетиці української діалектної мови; г) морфологічні та синтаксичні особливості українських діалектів у науковому вивченні; г) праці, присвячені словотвору української діалектної мови; д) комплексні діалектологічні дослідження; е) лінгвогеографічні праці, присвячені українським діалектам.
3.	Методи дослідження територіальних діалектів Описовий метод. Синхронний та діахронний аспекти описового дослідження говорів. Метод лінгвістичного картографування або лінгвістичної географії. Поняття про принципи і засоби картографування. Карти лінгвістичних явищ та карти ізоглос і ареалів. Діалектологічні атласи.
4.	Класифікація українських діалектів Класифікація українських діалектів за складом: а) однотипні (односистемні) діалекти; б) різнотипні (різносистемні) діалекти; в) переселенські говірки. Соціальна диференціація української мови: а) соціальний діалект та його різновиди; б) професійні і групові жаргони; в) арго; г) просторіччя; г) сленг.
5.	Діалектні групи і говори української мови

	Групування говорів української мови. Південно-східне наріччя, межі його поширення, найтипівіші ознаки, походження. Середньонаддніпрянський говір. Слобожанський говір. Степовий говір.
6.	<p>Фонетичні особливості українських діалектів</p> <p>Загальна характеристика українського діалектного консонантизму за складом приголосних фонем, частотою їх вживання та звуковою реалізацією в говорах української мови.</p> <p>Порівняльний огляд губних приголосних у говорах української мови, їх комбінаторні варіанти.</p> <p>Передньоязикові проривні.</p> <p>Передньоязикові фрикативні.</p> <p>Передньоязикові щілинні шиплячі.</p> <p>Передньоязикові африкати.</p> <p>Передньоязикові сонорні.</p> <p>Середньоязикова фонема /j/.</p> <p>Задньоязикові та фарингальна фонема.</p> <p>Явище асиміляції. Протеза. Метатеза.</p>
7.	<p>Морфологічні особливості українських діалектів</p> <p>Єдність морфологічної системи загальнонародної мови і територіальних діалектів.</p> <p>Розвиток спільних і відмінних рис у діалектній морфології.</p> <p>Відмінювання числівників.</p> <p>Відмінювання займенників.</p> <p>Дієслово. Відмінювання дієслів.</p> <p>Прислівник у діалектах української мови.</p> <p>Прийменники, сполучники, частки і вигуки в українських діалектах.</p>
8.	<p>Синтаксичні особливості українських діалектів</p> <p>Просте і складне речення.</p> <p>Локальні відмінності в інтонаційно-ритмічній організації словосполучень і речень.</p> <p>Діалектні особливості у вираженні підмета, присудка, додатка, означення, обставин.</p> <p>Вживання допоміжного дієслова <i>бути</i> у формі теперішнього часу.</p> <p>Діалектні особливості будови складного речення.</p>
9.	<p>Особливості українських діалектів на рівні лексики і фразеології.</p> <p>Діалектна фразеологія, її специфіка і своєрідність у говорах української мови.</p> <p>Історичні нашарування в діалектній лексиці та фразеології української мови.</p> <p>Запозичення фразеологізмів.</p>
	Діалектологічна практика
10.	<p>Новітні підходи до актуальних завдань практики</p> <p>Завдання 1. Описати історію утворення населеного пункту, який досліджується, враховуючи загальні відомості про населений пункт:</p> <p>а) назва села (всі варіанти – стара і нова), район, область;</p>

	<p>б) географічне розташування із вказівкою відстані від міст; в) коротка історія заснування населеного пункту; г) коли в селі відкрито школу і які є культурно-розважальні заклади; ґ) коротко про заняття населення; д) місцеві архіви (адміністративні, церковні) якщо є.</p> <p>Завдання 2. Зібрати та паспортизувати в алфавітному порядку відомості про кожного респондента, мовлення якого спостерігається, дотримуючись наступних вимог:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) прізвище (жінки дівоче, якщо можливо), ім'я та по батькові; 2) дата і місце народження та постійного проживання; 3) освіта (записувати матеріал від респондентів без вищої освіти і дефектів мовлення); 4) професія, де і ким працював, і працює; б) точна адреса та постійне місце проживання (як довго жив респондент в інших місцевостях); 7) радіо, телебачення, преса і література в житті респондента. <p>Завдання 3. Спираючись на робочу схему програми, що у «Методичних рекомендаціях до діалектологічної практики» (Мелітополь, 2019) [Укладач В. М. Пачева] С. 10-13, розробити стислу програму-питальник для дистанційної роботи з респондентом. Які особливості дослідження говірки у природному середовищі її побутування і дистанційному її спостереженні?</p>
11.	<p>Джерела та їх роль у дослідженні територіальних діалектів</p> <p>Завдання 1. Поданий текст записати фонетичною транскрипцією. Звернути увагу на діалектизми, з'ясувавши їхнє значення. Чи можуть бути фольклор та художні твори письменників джерелом вивчення діалектів? Відповідь обґрунтуйте. Які основні і допоміжні джерела та яка роль допоміжних джерел у вивченні діалектів?</p> <p>Була собі одна відьма, а в неї дочка – теж відьма. І було в них на правому покутті в глеку закопано три зірки, а вповдовж стіни управлена з коров'ячого рога рулка. От як зайде сонце, так у ту рулку біжить молоко з корів, із жаб, із гадюк, із усякого звіра, котрий молошний. І біжить так, аж поки світові півні заспівають.</p> <p>Стара молоко накликає, а дочка посуду підставля. От і здумали вони покаяться та й пішли в Київ, а з ними ще дві жінки. Стали ось доходити до Києва, відьми обидві й покам'яніли, пороззявляли роти, ревуть, як воли, та все в землю входять. Ті жінки, що з ними йшли, побігли зараз у село та привели трьох попів. Попи почали Бога просити, молебствувати за них – нічого не помагається. Давай вони тоді допитувати, який вони такий великий гріх зробили.</p> <p>– Та в нас, – кажуть, – на правім покутті три зірки у глеку закопані ... ми єсть відьми (<i>Січова скарбниця</i>).</p> <p>Завдання 2. Поданий текст записати фонетичною транскрипцією. Чому письменники використовують діалектизми у своїх творах? Пояснити діалектні особливості тексту.</p>

Опустіли кошари. Тиша і пустка. Може, там десь, в глибоких долинах, звідки гори починають рости, і лунають сміх людський та голоси, але у се віриться мало. Тут, в полонині, де небо накриває безлюдні простори, що живуть в самотині тільки для себе, вікує тиша.

Лиш в стаї тріщить негасимий вогонь і все висилає синій дим свій на мандри. Здоєне молоко важко спочиває в дерев'яній посуді, над ним схилився ватаг. Він вже його заправив. З подри, де сохнуть великі круглі боханцібудзу, повіває на ватага вітер, але не може прогнати зі стаї запаху вугля, сиру і овечої вовни. Бо тим самим пахне і ватаг. Нові бербениці і барильця німують в кутку, хоч тільки запукай до них – і обізветься голос, що там жиє. Холодна жентиця світить з коновки зеленим оком. Ватаг сидить серед свого начиння, як батько серед дітей. Все воно – чорні лавки і стіни, ватра і дим, буда, бербениці й жентиця, – все воно близьке і рідне, на всьому спочила його тепла рука (М. Коцюбинський.)

12. **Основні вимоги до роботи в діалектному середовищі та до використання інноваційних засобів**

Завдання 1. Проаналізувати особливості функціонування голосних фонем у діалектному тексті. Зразок аналізу [Монахова Т. В. Українська діалектологія: навчальний посібник. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010]:

- 1) [у] на місці [о] в новозакритих складах: *йїднуї, кут*;
- 2) ненаголошений [е] реалізується у звукові [и]: *нима'*;
- 3) звукосполука [ки] звучить як [ки^і]: *колоски^і, мален'ки^ім*;
- 4) [и] реалізується у звукові [е] в кінці слова: *луде*;
- 5) [е] виступає рефлексом **ѣ**: *зогрешили*;
- 6) склад вокалізму говірки шестифонемний: |а|, |е|, |о|, |у|, |и|, |і|;
- 7) більша частотність фонемі |и| в порівнянні з літературними відповідниками: *на соломи'ни, нима', соба'ци і кото'ви*.

Текст №1

З.: *Розкажіть про своє село.*

[ну йак / ве^нли'ке сило' було' / воно' і за'разве^нли'ке // три систри' і два брати' було' / ма'ти ў ме'ниўме'рлара'но / ми'н'і' було'пйат'год / йакма'тиўме'рла / оце'йаби'ма'ти жива' була' / то мо'жема'тироз'ка'зувала'б / йа при ма'ч'ус'і жила' / а ў ма'ч'ухисвой'д'і'ти були' / нийа / от //]

З.: *Коли ви стали працювати?*

[ра'но / кон'е'шно / йакйа ... / ну йакра'но / спосо'бна була' / д'іте'ї гл'ад'і'лапо'ки так до вос'ми'кла'с'іў / служи'ла там у одни'х / то'жегл'ад'і'ла / во'с'ім год ми'н'і' було' от / а тод'і'ш колхо'з'стаў / ў колхо'з'іп'ішла' / с пйатна'ц':атич'и' с ш'існа'ц':ати год у колхо'з'іробила' / де'ўйат' год дойа'ркойуробила' / свина'ркойу два го'даробила' на сви'н'ах / а тод'і' на тил'а'тахробила' / ч'і три го'ди / ч'і ... / а тод'і' на р'із'нихробо'тахробила' / ўс'акробила' //] *Записано в с.*

	<p><i>Андріївці Бердянського р-ну Запорізької обл.</i></p> <p>Завдання 2. Проаналізувати особливості функціонування приголосних фонем у діалектному тексті. <u>Зразок аналізу</u> [Монахова Т. В. Українська діалектологія: навчальний посібник. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010]:</p> <p>1) відсутність фонемі [р']: <i>за цара', зогрешили</i>;</p> <p>2) ствердіння багатьох фонем через відсутність [і]: <i>йїднуї, собаци ї котови</i>.</p> <p>Текст №2</p> <p>[се'ло' на'шкро'с'і'в'е / було' / йо'но'ростошо'во'анено'атсо'аше'йу / л'і'са'в'ел'і'к'йе / ц'ец'асоша' / шо їд'ек'і'йеў / бранск // це ч'е'рез'саму'ре'чкупри'п'е'д' буўмост / ал'ейакн'і'с'мциотступа'л'і / йакна'шиотступа'л'і / мо'стац'ого'зорва'л'і / і так' його' не зроб'і'л'і / ў с'в'е'з'і' с тим / шо н'едал'е'к'ерост'ойа'нійа / а'томнаўжец'астро'йїлас' / дак оно'ма'йїт' уже'п'ер'е'дба'ча'лос' / се'ло' було'зра'зхутора' / тро'х'і'хуторо'ў було' / но'н'е'бага'то / там / допу'с'т'ім хто де з'е'мл'умаў / там була'хо'т'і'на / ну тр'и'це'ат' во'усмо'м'ус'іх / ў с'ело' // село' було'га'рне / йа ш ко'ажу'з'ел'ен'і / соди'ўжеўскроз' бул'і' / село'кро'с'і'в'е було' / згор'е'ло'а //Денисовичі Поліського р-ну Київської обл. Говірки Чорнобильської зони: Тексти.</p> <p>Завдання 3. Дати відповіді на запитання: Які інноваційні технології можливо використовувати при здійсненні записів розмов із респондентами та при опрацюванні фактичних матеріалів? У чому їх суть? Назвати основні вимоги до записів фонетичною транскрипцією. Які вимоги до використання інноваційних засобів?</p>
13.	<p>Основні етапи навчальної діалектологічної практики</p> <p>Завдання 1. Опрацювати «Методичні рекомендації до діалектологічної практики» (Мелітополь, 2019)[Укладач В. М. Пачева]. Дати відповіді на запитання: Які завдання навчальної діалектологічної практики? Скільки етапів практики? Схарактеризувати кожен із них.</p> <p>Завдання 2. Врахувавши мету і завдання діалектологічної практики, об'єкт і предмет дослідження, розробити схему навчальної дослідницької діяльності практиканта.</p> <p>Завдання 3. Підготувати презентацію основних етапів діалектологічної практики.</p>
14.	<p>Вимоги до оформлення звітної документації та до захисту звітів</p> <p>Завдання 1. Опрацювати «Методичні рекомендації до діалектологічної практики» (Мелітополь, 2019) [Укладач В. М. Пачева], звернувши увагу на основні вимоги до оформлення звіту про виконання завдань навчальної практики (діалектологічної). Дотримуючись вимог, оформити звіт про виконання завдань практики. Підготувати стислу доповідь (5-7 хв.) до захисту звіту.</p> <p>Завдання 2. Проаналізувати записаний фонетичною транскрипцією діалектний текст, дотримуючись послідовності, що у «Методичних рекомендаціях до діалектологічної практики» (С.14,24):</p>

- а) діалектні особливості вокалізму (склад голосних фонем /і/, /и/, /е/, /а/, /о/, /у/ та їх відповідників у говірці);
- б) діалектні особливості консонантизму (склад приголосних фонем /б/, /п/, /в/, /ф/, /м/, /д/, /д'/, /т/, /т'/, /з/, /з'/, /с/, /с'/, /ж/, /ш/, /дж/, /ч/, /дз/, /дз'/, /ц/, /ц'/, /р/, /р'/, /л/, /л'/, /н/, /н'/, /г/, /к/, /х/, /г/, /й/ та їх відповідників у говірці);
- в) діалектні особливості на рівні морфології (іменник, прикметник, займенник, числівник, дієслово та особливості його словозміни і дієвідмінювання);
- г) діалектні особливості на рівні синтаксису (організація структури словосполучень, структура простого і складного речення);
- г) діалектні особливості на рівні лексики і фразеології (непротиставні і протиставні лексичні діалектні відмінності, праслов'янізми, слова-запозичення, терміни спорідненості і свояцтва праслов'янського походження, слова на позначення галузей господарства, абсолютні синонімічні дублети, нетермінологічна діалектна лексика, фразеологізми).

[йароскажу' / йак у нас назива'йецародн'а' // чолові'коўба'т'косве'кор і свекру'ха / брат де'вер / сестра' с чолові'єказови'ца // сестри'му'йе'чолови'єк це своя'к / а мого'бра'таж'о'нкабрати'ха // а йакшо' у мого'чолови'єка брат йе / це йатро'ўк'ім'ібудемо // йак у бра'тайест'д'і'є'ти'небо'ж / небо'га / дочка' // у чолові'єковогод'а'д'кайеси'н / братко' і сестру'хна // д'і'є'т'аммойі'мчолови'єкоў брат д'а'д'ко і д'а'дна // д'а'дна то це брати'ха / чи то мого'бра'га / чи то чолові'єкова // ўс'ораўно'д'а'дна // а йак його'се'стра' або'мойа' / це т'у'отка // чужу'жі'н'кустри'неш на у'лиці' це д'а'днабуде' // брат р'у'одни' / а братко'двойур'у'одни' // се'стра' то р'у'одна / а се'стру'хна це двойур'у'одн'а //]

Говори української мови (збірник текстів)

10. Методи навчання

- лекція;
- інтелектуальнеопитування;
- колоквиум.

11. Методи форми контролю

Методи, якібудутьвикористані для оцінюваннярезультатівнавчання:

- поточний контроль(усний);
- письмовий (перша і друга контрольні точки);
- тестовий контроль (усний);
- підсумковий (семестровий) – екзамен (усний).

Періодичний контроль складається з двох контрольних робіт (перша і друга контрольні точки). Контрольна робота включає тестові завдання та відповіді на два розгорнуті питання. Перша контрольна робота включає питання з тем «Блоку 1. Система і структура українських діалектів»; друга контрольна робота – з тем «Блоку 2. Особливості українських діалектів».

Екзаменаційний білет включає тестові завдання та розгорнуті відповіді на три питання з усіх тем, як входить до програми освітнього компонента.

12. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ВІДПОВІДНО ДО ВИДІВ КОНТРОЛЮ

Контроль за видами діяльності здобувачів вищої освіти здійснюється шляхом поточного оцінювання знань (під час семінарських занять), контролю виконання завдань самостійної роботи (плани-конспекти, презентації, творчі проекти), періодичного контролю періодична контрольна робота, екзамену. За результатами суми двох періодичних контрольних робіт, оцінки за поточний контроль та екзаменаційної оцінки виставляється підсумкова оцінка за національною, 100-бальною шкалами і ECTS.

Загальна система оцінювання курсу

За семестр з курсу дисципліни проводяться дві періодичні контрольні роботи (ПКР), результати яких є складовою результатів періодичних контролів першого (ПК1) та другого (ПК2). Результати кожного періодичного контролю (ПК1; ПК2) є сумою поточного контролю (П) і періодичної контрольної роботи (ПКР): $ПК1 = П + ПКР$; $ПК2 = П + ПКР$.

Максимальна кількість балів за кожний періодичний контроль (ПК1; ПК2) складає 50 балів. Максимальна кількість балів за періодичну контрольну роботу (ПКР) становить 60% від максимальної кількості балів за кожний періодичний контроль (ПК1; ПК2), тобто 30 балів. А 40% балів, тобто решта балів кожного періодичного контролю, є бали за поточний контроль, а саме 20 балів.

Результати поточного контролю обчислюються як середньозважена оцінок (X_{cp}) за діяльність здобувача вищої освіти на всіх заняттях, що входять в число певної контрольної точки.

Приклад: за десять занять здобувач вищої освіти отримав такі оцінки: 3,4,4,4,5,4,5,3,5,4. Відповідно середньозважена оцінка (X_{cp}) буде становити 4.1 бали.

Для трансферу середньозваженої оцінки ($X_{\text{ср}}$) в бали, що входять до 40% балів кожного періодичного контролю (ПК1; ПК2), треба скористатися формулою:

$$\Pi = \frac{(X_{\text{ср}}) * 20}{5}$$

Таким чином, якщо за поточний контроль (Π) видів діяльності здобувача вищої освіти на всіх заняттях $X_{\text{ср}} = 4.1$ бали, які були до періодичної контрольної роботи (ПКР), то їх перерахування на 20 балів здійснюється так:

$$\Pi = \frac{4.1 * 20}{5} = 4.1 * 4 = 16.4 = 16 \text{ (балів)}.$$

За періодичну контрольну роботу (ПКР) здобувачем вищої освіти отримано 30 балів. Тоді за кожний періодичний контроль (ПК1; ПК2) буде отримано $\text{ПК1 (ПК2)} = \Pi + \text{ПКР} = 16 + 30 = 46$ (балів).

Здобувач вищої освіти має право на підвищення результату тільки однієї періодичної контрольної роботи (ПКР) протягом тижня або двох (залежить від розкладу) після його складання.

Якщо складовою навчальної дисципліни є навчальна практика, підсумкова оцінка (ПО) рахується за формулою: $\text{ПО} = (\text{ПК1} + \text{ПК2}) + \text{НП} : 2$, де $(\text{ПК1} + \text{ПК2}) = 100$ балів; $\text{НП} = 100$ балів.

Підсумкова оцінка (ПО) за семестр складається з суми балів за періодичні контролю (ПК1; ПК2): $\text{ПО} = \text{ПК1} + \text{ПК2}$. Максимальна сума підсумкової оцінки дорівнює 100 балам.

Якщо підсумковим контролем є екзамен, на його складання надається 100 балів за виконання тестів (або задач чи завдань іншого виду).

Загальний рейтинг з навчальної дисципліни (ЗР) складається з суми балів (Е), отриманих на екзамені, і підсумкової оцінки (ПО) та ділиться навпіл:

$$\text{ЗР} = \frac{(\text{ПО} + \text{Е})}{2}$$

Критерії оцінювання поточного контролю на практичних заняттях (усне опитування, тестовий контроль, завдання і вправи):

«5» – здобувач у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому нормативну,

обов'язкову та додаткову літературу. Правильно вирішив усі розрахункові/тестові завдання. Здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями.

«4» – здобувач у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, в основному викладає зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Правильно вирішив більшість розрахункових /тестових завдань. Здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, у яких можуть бути окремі несуттєві помилки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями.

«3» – здобувач у цілому володіє навчальним матеріалом, викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових відповідей, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, допускаються при цьому окремі суттєві неточності та помилки. Правильно вирішив половину розрахункових /тестових завдань. Має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків.

«2» – здобувач не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових розрахунків, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності. Правильно вирішив окремі розрахункові/тестові завдання. Безсистемно відділяє випадкові ознаки вивченого; не вміє зробити найпростіші операції аналізу і синтезу; робити узагальнення, висновки.

Критерії оцінювання періодичного контролю

Контрольна робота містить тестові завдання та відповіді на два розгорнуті питання. Максимальна кількість балів – 30.

Десять тестових завдань по 1 балу – 10 балів.

Два розгорнуті питання по 10 балів.

Розгорнуті відповіді на 2 завдання оцінюються за 10-бальною шкалою.

10-9 балів: здобувач дає вичерпну відповідь на поставлене питання і виявляє глибокі ґрунтовні знання з певної теми. Спроможний мислити нестандартно, давати оригінальне тлумачення проблем, здатний самостійно

інтерпретувати, узагальнювати, робити висновки на основі конкретного матеріалу.

8-7 балів: здобувач правильно і майже в достатньому обсязі дав відповідь на поставлене питання, що підтверджує його глибокі знання з предмета, показав розуміння теми, але ще не зовсім правильно може використати знання на практиці. Має незначні помилки у викладі матеріалу.

6-5 балів: здобувач недостатньо орієнтується в матеріалі, не завжди може самостійно проаналізувати запропонований матеріал; не дає вичерпної відповіді на конкретні питання.

4-3 бали: здобувач допускає суттєві помилки у викладі матеріалу, порушує логіку відповіді, відтворює матеріал на елементарному рівні.

1-2 бали: здобувач не зміг викласти зміст питання, погано орієнтується в матеріалі, допускаючи при цьому суттєві неточності.

0 балів: відповідь відсутня.

Критерії оцінювання діалектологічної практики

Діалектологічна практика оцінюється за 100-бальною шкалою на підставі надання звіту, що відображає 10 основних видів діяльності студента(-ки)-практиканта(-ки), та його захисту під час колоквиуму. Кожен вид діяльності здобувачів вищої освіти під час практики складає загальну суму балів та максимально оцінюється за 10-бальною шкалою залежно від якості його виконання:

10 балів – у повному обсязі демонструє вміння правильно обирати об'єкт і предмет дослідження, збирати та аналізувати відомості про населений пункт, респондентів, застосовувати методи діалектологічних досліджень під час збирання, опрацювання діалектних матеріалів та виконання індивідуальних завдань, правильно виявляти й аналізувати мовні явища, оцінювати їх відповідність часу, значущість, узагальнювати і робити висновки. Правильно, відповідно до вимог, оформлює звіт про проходження практики, не припускається помилок. Дає вичерпні відповіді на всі запитання під час захисту звіту.

9 балів – правильно обрано об'єкт і предмет дослідження, зібрано та проаналізовано відомості про населений пункт, респондентів, правильно застосовано методи діалектологічних досліджень під час збирання діалектних текстів та виконання індивідуальних завдань, виявлено й проаналізовано значну більшість мовних явищ, оцінено їх відповідність часу, значущість, узагальнено і зроблено висновки. Майже правильно, відповідно до вимог, оформлено звіт про проходження практики. Дано правильні відповіді на всі запитання під час захисту звіту.

8 балів – правильно обрано об'єкт і предмет дослідження, зібрано та проаналізовано відомості про населений пункт, респондентів, правильно застосовано методи діалектологічних досліджень під час збирання діалектних текстів та виконання індивідуальних завдань, виявлено й проаналізовано більше половини мовних явищ, оцінено їх відповідність часу, значущість, узагальнено і зроблено висновки. Відповідно до вимог, з незначними огріхами, оформлено звіт про проходження практики. Дано правильні відповіді майже на всі запитання під час захисту звіту.

7 балів – правильно обрано об'єкт і предмет дослідження, із незначними відхиленнями зібрано та проаналізовано відомості про населений пункт, респондентів, правильно застосовано методи діалектологічних досліджень під час збирання діалектних текстів та виконання індивідуальних завдань, виявлено й проаналізовано більше половини мовних явищ, оцінено їх відповідність часу, значущість, узагальнено і зроблено висновки. Відповідно до вимог, з незначними огріхами, оформлено звіт про проходження практики. Дано правильні відповіді більше, ніж на половину запитань під час захисту звіту.

6 балів – правильно обрано об'єкт і предмет дослідження, із незначними відхиленнями зібрано та проаналізовано відомості про населений пункт, респондентів, правильно застосовано методи діалектологічних досліджень під час збирання діалектних текстів та виконання індивідуальних завдань, виявлено й проаналізовано половину мовних явищ, не завжди оцінено їх відповідність часу, значущість, зроблено нечіткі висновки. З огріхами оформлено звіт про проходження практики. Дано правильні відповіді на половину запитань під час захисту звіту.

5 балів – правильно обрано об'єкт і предмет дослідження, із незначними відхиленнями зібрано та проаналізовано відомості про населений пункт, респондентів, не завжди правильно застосовано методи діалектологічних досліджень під час збирання діалектних текстів та виконання індивідуальних завдань, виявлено й проаналізовано менше половини мовних явищ, не завжди правильно оцінено їх відповідність часу, значущість, зроблено нечіткі висновки. З огріхами оформлено звіт про проходження практики. Дано правильні відповіді на половину запитань під час захисту звіту.

4 бали – не завжди правильно обрано об'єкт дослідження, відчутні труднощі у визначенні предмета дослідження, зі значними відхиленнями зібрано та проаналізовано відомості про населений пункт, респондентів, не завжди правильно застосовано методи діалектологічних досліджень під час збирання діалектних текстів та виконання індивідуальних завдань, виявлено

й проаналізовано не всі мовні явища, не завжди оцінено їх відповідність часу, значущість, зроблено висновки з огріхами та оформлено з огріхами звіт про проходження практики. Дано правильні відповіді менше, ніж на половину запитань під час захисту звіту.

3 бали – не завжди правильно обрано об'єкт дослідження, відчутні значні труднощі у визначенні предмета дослідження, зі значними відхиленнями зібрано та проаналізовано відомості про населений пункт, респондентів, не завжди правильно застосовано методи діалектологічних досліджень під час збирання діалектних текстів та виконання індивідуальних завдань, виявлено й проаналізовано не всі мовні явища, не оцінено їх відповідність часу, значущість, зроблено висновки зі значними огріхами та зі значними огріхами оформлено звіт про проходження практики. Дано правильні відповіді на окремі запитання під час захисту звіту.

2 бали – не завжди правильно обрано об'єкт дослідження, відчутні значні труднощі у визначенні предмета дослідження, зі значними відхиленнями зібрано та проаналізовано відомості про населений пункт, респондентів, не завжди правильно застосовано методи діалектологічних досліджень під час збирання діалектних текстів та виконання індивідуальних завдань, виявлено й не проаналізовано мовні явища, не оцінено їх відповідність часу, значущість, не зроблено висновки та зі значними огріхами оформлено звіт про проходження практики.

1 бал – відчутні значні труднощі у визначенні об'єкта і предмета дослідження, зі значними відхиленнями зібрано та проаналізовано відомості про населений пункт, відомості про респондентів відсутні, не застосовано методи діалектологічних досліджень під час збирання діалектних текстів та виконання індивідуальних завдань, не виявлено й не проаналізовано мовні явища, не оцінено їх відповідність часу, значущість, не зроблено висновки та належно не оформлено звіт про проходження практики.

№ за/п	Види діяльності	Бали
1.	Вивчення відомостей про населений пункт	10
2.	Вибір респондентів та паспортизація відомостей про них	10
3.	Використання методів діалектологічних досліджень	10
4.	Звукозапис зв'язних текстів (або опитування респондентів)	10
5.	Запис зв'язних текстів фонетичною транскрипцією (або опитування респондентів)	10
6.	Опрацювання зв'язних текстів (або опитування респондентів)	10

7.	Виявлення діалектних особливостей	10
8.	Підбиття висновків	10
9.	Складання і оформлення звіту	10
10.	Захист звіту	10
11.	Разом:	100

Критерії оцінювання усних відповідей на екзамені

Розгорнуті усні відповіді на три завдання оцінюються кожне за 30-бальною шкалою, четверте завдання – усний тестовий контроль оцінюється за 10-бальною шкалою (1 б. – за правильну відповідь, 0 б. – за неправильну або відсутню відповідь):

30-25 балів: Здобувач дає вичерпну відповідь на поставлене питання і виявляє глибокі ґрунтовні знання з певної теми. Спроможний мислити нестандартно, давати оригінальне тлумачення проблем, здатність самостійно інтерпретувати, узагальнювати, робити висновки на основі конкретного матеріалу. Здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями.

24-19 балів: Здобувач правильно і майже в достатньому обсязі дав відповідь на поставлене питання, що підтверджує його глибокі знання з предмета, показав розуміння теми. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації.

18-13 балів: Здобувач недостатньо орієнтується в матеріалі, поверхово сприймає його зміст, не завжди може самостійно проаналізувати запропонований матеріал. Не здатен виділяти суттєві ознаки вивченого.

12-7 балів: Здобувач допускає суттєві помилки у викладі матеріалу, порушує логіку відповіді, відтворює матеріал на елементарному рівні. Допускає багато суттєвих помилок у викладенні матеріалу.

6-1 балів: Здобувач не зміг викласти зміст питання, погано орієнтується в матеріалі. Безсистемно відділяє випадкові ознаки вивченого.

0 балів: Відповідь відсутня.

12. Рекомендована література

Основна

1. Методичні рекомендації до діалектологічної практики / Уклад. В. М. Пачева. Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, 2019. 24 с.
2. Методичні рекомендації до навчальної дисципліни «Українська діалектологія з діалектологічною практикою» / Уклад. В. М. Пачева. Мелітополь: МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2020. 44 с.
3. Пачева В. М. Діалекти української мови: навчальний посібник. 2-ге видання, виправлене, доповнене. Мелітополь, 2021. 95 с.
4. Торчинська Н. М. Українська діалектологія: навчальний посібник. Хмельницький, 2017. 158 с.
URL: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/5732>

Допоміжна

5. Березовська Г. Г. Українська діалектологія: навчальний посібник. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2015. 154 с. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/6789/4778>
6. Гримашевич Г. І. Українська діалектологія: Курс лекцій. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 176 с.
7. Кобирина Г. С., Рябець Л. В. Українська діалектологія: витоки та перспективи. Українська мова. 2018. № 4. С. 92-100.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrm_2018_4_10
8. Монахова Т. В. Українська діалектологія: навчальний посібник. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. 128 с.
URL: https://www.studmed.ru/monahova-t-v-ukra-nska-d-alektolog-ya_a3c1476d7bc.html
9. Пачева В. М. Вокалізм українських запорізько-надазовських говірок. Знакові величини у формуванні лінгвального образу світу українців: колективна монографія. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Богдана Хмельницького, 2017. 217 с. (с. 69-90).
10. Пачева В. М. Консонантизм українських запорізько-надазовських говірок. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство. 2017. №11. Т 25. Випуск 23 (2). С. 122-129.
11. Пачева В. М. Фонетичні особливості запорізько-надазовської говірки с. Берестового. Закарпатські філологічні студії. Випуск 14. Том 2. Ужгородський національний університет, 2020. С. 64 – 69.
12. Пачева В. М. Морфологічні особливості українських запорізько-надазовських говірок. Закарпатські філологічні студії. Випуск 13. Том 1. Ужгородський національний університет, 2020. С.87-93.
13. Юсікова О. В. Із спостережень над динамікою архаїчних лексичних одиниць говірки села Хоробичі Городнянського району Чернігівської області. Лінгвістика: Збірник наукових праць. №1(36) Старобільськ: ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2017. С. 112-119. URL: http://luguniv.edu.ua/wp-content/uploads/2014/11/lingvistyka_1362017.pdf

13. Інформаційні ресурси

Нова Мова (<http://novamova.com.ua>)

Лінгур (<http://linguist.univ.kiev.ua>)

Електронна бібліотека Національної бібліотеки України імені
В.І. Вернадського (<http://www.nbuv.gov.ua/eb>)

Лінгвістичний портал (<http://proling.com>)

Тезаурус української мови (<http://www.geocities.com/hommahchorny/hl.html>)